Skelleftebygden

TIDNING FÖR LOKALHISTORIA

1/2018

Tema: Banden tvärsöver!

Finska flyktingar på väg söderut längs Stationsgatan hösten 1944.

Foto: Tore Persson

Innehåll

S. 3	Goda grannar - då och nu...	Rolf Granstrand, Sunnanå
S. 4	Hyllning till en hundraåring!	Tomas Marklund, Morön
S. 6	Minnen från krigsåren	Lars Jonsson, Prästbordet
S. 9	Goda grannar genom alla tider...	Ulf Lundström, Degerbyn
S. 10	Finska evakueringen hösten 1944	Nils-Erik Westermark, Petiknäs
S. 12	Fyratusen Skelleftebor med finsk bakgrund!	Sinikka Lindquist, Finska föreningen
S. 13	Äntligen! Finsk förvaltningskommun!	Yngve Lindmark, Skellefteå kommun
S. 14	En stor finlandsvän - Svante Lundell	Jörgen Andersson, Sjungande Dalen
S. 15	Ost-hjälpen!	Marika Eserstam Kjellson
S. 16	Idrottsutbytet över Kvarken	Christer Nilsson, Boliden
S. 18	Finlandsbarnen	Inga-Britt Lundmark, Boden
S. 19	En dag på havet	Åza Meijer, Boviken

Tidskriften *Skelleftebygden* ges ut av SKEFO, Skelleftebygdens lokalhistoriska förening.
Rolf Granstrand, redaktör och ansvarig utgivare *070-266 87 23, rolf.granstrand46@gmail.com*
Peter Grahn, redigering och grafisk form - Tryckt av Skellefteå Tryckeri AB 2018.

SKEFO

Föreningens adress:
Skelleftebygdens lokalhistoriska förening, SKEFO
Nordanå, 931 33 Skellefteå
www.skefo.se

Ordförande:
Rolf Granstrand, 070-266 87 23,
e-post: rolf.granstrand46@gmail.com

Sekreterare:
Lars Jonsson, 0910-108 33

Medlemsavgifter:
Enskild medlem: 200 kr
Familj 2 personer: 220 kr
Ungdom under 20 år: 25 kr
PostGiro: 148688-5

Sårade finska soldater i Haparanda på väg till svensk specialistvård

Foto: Svante Lundell

Goda grannar - då och nu...

Omslagsbilden på detta nummer av ”Skelleftebygden” åskådliggör den finska evakueringen till fr.a. Västerbotten hösten 1944. För den äldre generationen Skelleftebor har sannolikt ingen enskild händelse medfört så många minnen, erfarenheter och känslor. På bara några veckor kom bortemot tiotusen finska flyktingar till Skelleftebygden och nästan lika många kor. Varje samhälle och varje by i bygden berördes. Och aldrig hade krigets fasor kommit närmre - när nu våra närmsta grannar tvingades fly från en ödelagd landsända. Och under de kommande 10-12 månaderna knöts tusentals band av vänskap och sympati, varav en del bestått ända in i vår tid. I två artiklar, av Lars Jonsson resp. Nils-Erik Westermark, belyses denna period från olika utgångspunkter.

Men krigsåren knöt oss närmre varann också på andra sätt. ”Finlands sak är vår” löd parollen, vilket konkretiserades i stora insamlingar och frivilliginsatser, genom etablering av ett nätverk med fadderorter och inte minst genom mottagandet av totalt nästan sjuttio tusen finska krigsbarn för kortare eller längre tid. Allt detta belyses i artiklar av Jörgen Andersson, Marika Eserstam-Kjellsson och Inga-Britt Lundmark.

Men naturligtvis är banden tvärsöver av mycket äldre datum, ja dom går tillbaks till våra äldsta historiska källor, vilket visas i artiklar av Tomas Marklund och Ulf Lundström. I alla tider har människor begett sig över havet för att pröva lyckan ”på andra sidan” och se om utkomstmöjligheterna är bättre ”där borta”. Under 1960- och 70-talen var dessa bättre på svenska sidan och det ledde till att närmare en halv miljon finländare slog sig ner i Sverige för att arbeta i gruvor, industrier, sjukhus och på andra håll. Och det innebär att idag ungefär fyratusen skelleftebor har sina rötter på finska sidan, som inflyttare, barn eller barnbarn. Därför är det inte mer än rätt att Skellefteå kommun från och med den 1 februari 2018 har status som s.k. finsk förvaltningskommun, dvs. att den finskspråkiga minoriteten har särskild rätt att ställa krav på kommunal service på det egna språket. Om detta berättar Finska föreningens ordförande Sinikka Lindquist och Yngve Lindmark från Skellefteå kommun längre fram i denna tidning.

Du kommer också kunna ta del av två artiklar som berättar om nära kontakter tvärsöver inom andra områden, dels vad gäller idrotten (Christer Nilsson) och dels kulturhistorien, närmare bestämt Jacobstads Wapen (Åza Meijer).

Skellefteås vänort i Finland är Brahestad (fi. Raahe) och den relationen upprättades redan under Vinterkriget 1940, när Svenska Stadsförbundet i ett cirkulär fördelade de finska städerna på resp. svenska städer. Brahestads stadsförvaltning hade framfört önskemål om hjälp med brandförsvarets organisering och de första skelleftebor som skickades över redan i mars 1940 var brandförman R.G. Bäckman och brandman Henrik Åström. Från att under de första åren mest handlat om hjälpinsatser, så utvecklades efter krigsåren ett mer jämbördigt vänortsutbyte som omfattat skolan, kulturen och föreningslivet förutom direkta kontakter mellan resp. kommunledningar. Och så sent som våren 2017 var SKEFO - tillsammans med Föreningen Norden och Studieförbundet Vuxenskolan - med och arrangerade en fyradagars bussresa till Brahestad, där största gruppen utgjordes av Skellefteå Musikkår, som efter bara några timmars repetition kunde framföra en alldeles strålande vårkonsert tillsammans med sina musikkollegor i vår vänort. Allt som en del av firandet av Finlands Hundra år som självständig republik. Jubileumsåret avslutades för Skellefteås del med en stor fest på Nordanå den 2 december.

Men intresset för banden tvärsöver kommer att leva vidare inom våra kulturhistoriska föreningar, vare sig det handlar om släktforskare eller lokalhistoriskt sinnade, vilket väl denna utgåva av ”Skelleftebygden” är ett tydligt uttryck för. Trevlig läsning tillönskas!

Rolf Granstrand, ordf./SKEFO

Hyllning till en hundraåring!

TOMAS MARKLUND

Suomi – Finland. Vilket land, vilken historia! 600 år med Sverige. Ett Sverige som då delas in i Götaland, Svealand, Norrland och Finland. 100 år med Ryssland. Ett tsarstyrt Ryssland som under detta 1800-tal låter Finland leva relativt självständigt med eget språk, egna lagar och den protestantiska kristendomen i behåll. Men sen – som en av få positiva följder av ryska revolutionen – självständighet. Dessförinnan har man hunnit bli först i Europa med kvinnlig rösträtt, 1906.

Under den ryska tiden formuleras också det egna. 1800-talet är i hög grad nationalismens århundrade. Mycket av finsk identitet formas under detta århundrade. Elias Lönnroth samlar in gamla berättelser, som tillsammans bildar Kalevala och därmed är berättelsen om det urfinska formulerad. Johan Ludvig Runeberg från Jakobstad hjälper till med berättelserna om Fänrik Ståhl och musikaliskt är det Jean Sibelius som tonsätter Finland.

Men direkt efter självständigheten 1917 utbryter den värsta formen av strid, inbördeskrig. Röda mot vita. Under några vintermånader för 100 år sedan dödas närmare 30.000 finländare i strider som än idag kan väcka sår i människors inre.

Drygt 20 år senare anfaller Sovjetunionen Finland. Det lilla landet försvarar sig heroiskt men förlorar landområden. Bland annat Karelen med den näst största staden, Viborg. Önskan att ta tillbaks förlorade områden leder ett år senare till att man tillsammans med Tyskland anfaller Sovjetunionen i det som kallas Fortsättningskriget. Tre år senare krigar Finland mot Nazisterna för att befria norra delen av sitt eget land. Kan en historia bli mer dramatisk?

Detalj från Olaus Magnus "Carta Marina" 1539.
Observera Bjuröklubb i mitten av kartan och trafiken över Kvarken.

Kontakterna mellan Skelleftebygden o Finland, främst givetvis Österbotten, har mycket gamla anor. På Friluftsmuseet i Jakobstad finns Westmansmors stuga. AnnaLena Westman gifte sig i sent 1700-tal i Jakobstad. Hon blev tidigt änka och försörjde sig därefter som lärarinna. En av eleverna var Johan Ludvig Runeberg. AnnaLena kom från Skellefteå.

Mer övergripande kan sägas att våra kontakter bestått av säljakt, försäljning och byte av varor samt smuggling. Det finska alkoholförbundet under 1920-talet ledde till bl a en sån trafik över havet.

Vinterkriget och fortsättningskriget under 40-talets första hälft ledde också till omfattande kontakter. Transitering av tysk trupp från Norge till Nordfinland hösten -41 är ett exempel. Vid den tiden inleddes också aktionen att ta emot Finlandsbarn via båt och järnväg. Totalt kom ungefär 70.000 barn till Sverige under krigsåren, många hundra till Skelleftebygden. De flesta åkte hem efter kriget, men inte så få återvände till sina fosterfamiljer och adopterades.

Under hösten 1944 evakuerades stora delar av finska Lapplands befolkning till framförallt Västerbotten. Ungefär 10.000 kom till Skellefteområdet, särskilt från Sodankylä och Kittilä socknar. Med sig hade de också tusentals kor.

Hela skelleftebygden berördes. Sommarladugårdar, sommarbörningar, bagarstugor, bönhus och skolor användes för att alla skulle få tak över huvudet. Flera av de unga kvinnorna kom att gifta sig i bygden och stanna här.

Åren efter kriget var mycket svåra för Finland. I finska Lappland var förödelsen efter kriget total. Tyskarna brände allt när de retirerade för de finska och sovjetiska trupperna. Till exempel förstördes hösten 1944 mer än 500 landsvägsbroar, mer än 200 järnvägsbroar ett 50-tal färjor och 80 procent av alla båtar.

Behovet av uppbyggnad var alltså enormt. Till det kom att Finland måste betala ett omfattande krigsskadestånd till Sovjetunionen.

Under 1950-talet och fram till mitten av 1970-talet flyttar många finländare till Sverige. Det är hoppet om ett bättre liv som är grunden till detta. I Sverige behövs arbetskraft och för Skellefteås del innebär det att Bolidens gruvor, Rönnskär, Alimak, Skega, Lundbergs m.fl bolag får en stor andel finnar bland sina arbetare.

Passfriheten i Norden gjorde det enkelt att resa mellan länderna. I slutet av 70-talet fanns det finskspråkiga förskolegrupper i Skellefteå och en omfattande hemspråksundervisning på finska.

När många med finska rötter finns i Skelleftebygden och det är lätt att resa mellan länderna blir kontakterna många. Färjetrafiken kommer igång och pågår till år 2000. Skolidrottsutbyte med Karleby / Jakobstad firade ifjol sitt 70-årsjubileum. Föreningsutbyte, främst i form av ishockey och friidrott har också varit omfattande.

Skellefteå och Jakobstad har haft ett samarbete kring energi och även kulturhistoriskt genom skeppet Jacobstads Wapen, där tågvirket, skeppsklockan, en del av seglen och barlasten blev skelleftebygdens bidrag. I flera år seglade Jakobstads Wapen längs skelleftekusten med tusentals passagerare.

Vänortsutbyte med Brahestad, och Jakobstad/Karleby har skett och fortsätter i form av kommunala kontakter, ungdomsutbyte, musikarrangemang, affärskontakter mm.

Under de senaste 20 åren har Finland kommit ifatt Sverige vad gäller ekonomisk utveckling. Idag är det i hög grad finska företag som etablerar sig här. Valmet, Metso, Kuusakoski, Fazer är tydliga exempel på det.

I Sverige erkänns numera Sverigefinnarna som en nationell minoritet och från 2018 är Skellefteå en så kallad förvaltningskommun, vilket innebär utvidgade minoritetsrättigheter. Se särskild artikel om detta.

Det finns anledning tro att kontakterna kommer att öka i framtiden. Från kommunal horisont märks ett ökat finskt intresse, främst kopplat till Northvolts kommande etablering av en batterifabrik. Vid den så kallade Bizbuz-aktiviteten i januari där företag träffas, så var det i år lockande för många finska företag att delta. Här i Skellefteå har entusiaster som Jarko Enqvist hjälpt till att lära oss vinterbada och vintersimma. Att den infödde skelleftebon skulle bli lika bra som en finne på bastubad är väl ännu en dröm. Men oj, vad mycket som förenar – vilken historia vi har gemensam – och vilka grannar vi är och kan förbli.

Hakka pällä suomen poijka ja tuttu.

TOMAS MARKLUND

Minnen från krigsåren

LARS JONSSON

Det var något drömlikt över det hela, när jag började tänka tillbaka på mitt första barndomsminne. Fanns det någon möjlighet att förankra det hela i verkligheten? Då kom jag plötsligt ihåg att jag på 1960-talet fick ta emot en handskriven krönikebok i folioformat. Det var prosten K A Fellström, som år från år genom århundraden tecknat ner det viktigaste som skett i skelleftebygden. Kunde möjligen den boken förankra barndomsminnet i verkligheten?

Vintern 1940

Jag fann boken i mina gömmor och när jag slog upp årtalet 1940 föll min blick ganska direkt på det jag sökte. Så här skriver Fellström:" I maj månad 1809 förjagades svenskarna från Kyrkstaden och Prostgården av ryssarna som istället tog sitt kvarter därstädes. Vid samma tid detta år (1940) voro skaror av krigare inkvarterade i prostgården, sockenstugan och trakten därikring". – Här fick plötsligt det drömlika sin verklighetsförankring. Jag kunde se mig som liten pojke komma ut en tidig morgon från den östra flygelbyggnaden vid nuvarande Stiftsgården och uppleva hur landskapet under natten förändrats. Militära tält hade rests på de fria ytorna mot nuvarande Brännavägen och lottor höll på att utspisa de uniformerade soldaterna. Beväpnade vakter stod vid infarterna och avkrävde alla civila besökare legitimation. De var inte få, eftersom pastorsexpeditionen var inrymd i flygelns bottenplan, där vår familj bodde en trappa upp. Expeditionen svarade vid den här tiden för en stor del av den allmänna folkbokföringen och man kom personligen för att begära intyg av skilda slag, hindrspröva, anmäla dödsfall och även vigas i förrättningsrummet.

I sina noteringar ger Fellström en bakgrund till det omvälvande som skedde. Andra världskriget utbrott 1939 och inte minst Vinterkriget i Finland hade satt fart på mobiliseringen. Nu hade man kallat in soldater som skulle vara beredda att direkt åka till Tornedalen. I februari månad 1940 beordrades allmän mörkläggning i Västerbotten. "Mörkret var fullständigt och den djupa tystnaden vilade tung över bygden", skriver Fellström. Själv fick jag vara med och se till att det inte fanns några glipor som släppte ut ljus från bostaden. Det blev också extra kusligt när min syster och jag skulle hämta ved på en kälke vid uthusgaveln mot västra kyrkogården. Vintrarna var kalla och det gick åt en hel del ved till järnspisen och de tre kakelugnarna. Fellström fortsätter sin bakgrundsteckning med att nämna att "den 10.mars slöts

Prosten Fellström gratulerar Lars Jonsson vid dennes prästvigning 1961
Foto: Gunnar Bergbom

fred mellan Ryssland och Finland då våldet triumferade. Det finska hjältemodet förmådde ej stå emot den omänskliga övermakten med alla moderna våldsvapen". Ännu allvarligare blir det den 9.april när tyskarna besätter hela Danmark och de viktigaste platserna i Norge. – Fellström beskriver även en annan händelse som skapar oro i bygden: "Fastlagssöndagen den 4 februari under pågående gudstjänst omkring kl 12 förnamns ett kraftigt jordskalv. Bänkarna skakade och altarskåpets dörrar slogos igen. Det starka dånet hördes vid omkring."

Finska krigsbarn

Kriget hade även börjar märkas av genom evakueringen av finska krigsbarn, främst från östra Finland. Med en adresslapp om halsen hade de fått lämna sina hem för en helt ny och främmande tillvaro. För många gick uppbrottet bra och man kom till hem med mycken kärlek och omtanke. För andra blev uppbrottet ett trauma för återstående livet – Till våra nära grannar kom en liten pojke från östra Finland. Från början när han var ute och lekte på gårdsplanen och hörde eller såg ett flygplan blev han utom sig av skräck och ropade:" Molotov, Molotov"! Sedan rusade han in i huset och gömde sig under en säng. Det tog lång tid innan hans svenska föräldrar och lekkamrater kunde få honom att förstå att han inte behövde vara rädd! Under krigets gång kom omkring 70 000 barn att beröras av denna evakuering och många blev sedan kvar i Sverige.

"Havets fasa"

I dåvarande prostgården flyttade paret Fellström en trappa upp och officerarna tog över bottenvåningen. – Vid finska kriget 1809 var det en rysk kock som tog över köket för att laga mat till general Schuvalov m fl. Denna gång var det en svensk voluminös kock, en sjöman som gått iland och delade kök med prostfrun, Kerstin Fellström. De flesta kallade honom "Havets fasa". Jag minns att jag tyckte att det var orättvist. Ofta öppnade han köksfönstret och ropade att jag fick komma in och smaka på officerarnas efterrätt. Den var extra god när man hade besök av en hårdför inspektör och generalmajor. Att han hette Nils G Rosenblad fick jag veta senare. Han kom så småningom att höra samman med den så kallade "rosenbladsaffären". Det visade sig nämligen vid krigsslutet att general Rosenblad var en av de största aktieägarna i den pronazistiska tidningen, "Dagsposten", som även stöddes penningamässigt under kriget av Tyska riket . Ärendet kom ända upp på konung Gustaf V:s bord och ledde till Rosenblads avgång 1946. - I prostgården fanns en nyligen installerad vattenclosett, som man sa på den tiden. Lyckosamt för officerarna, då det annars fanns bara två privata utedass på gården samt ett offentligt. Ivrigt frekventerade var de åtta hålen vid sockenstugans utetoalett, då man så långt som möjligt ville undvika de mer primitiva anordningar som kan höra ett tältläger till. Det sanitära var det alltså inte så väl beställt med. Nyligen hade brunnsvattnet i gårdsbrunnen förklarats odrickbart på grund av närheten till kyrkogården.

Långt efteråt berättade kyrkvaktaren att han en dag mött mig vid ett av uthusen och jag såg mycket rädd ut. När han frågade vad som stod på berättade jag att "något stort" farit in under huset. På hans undran vad det kunde ha varit skulle jag ha svarat: "Ja antingen måste det ha varit en oxe eller så var det en råtta". – Råttorna frodades i allra högsta grad vid den här tiden.

Krigsvigslar

Inte så sällan rullade en taxi in på prostgården, naturligtvis gengasdriven. Och stoppad av beväpnade vakter. Det var andra bilmärken som gällde jämfört med idag, t.ex. De Soto, Kaiser, Frazer m fl . Paret som åkte med skulle under enkla former vigas på pastorsexpeditionen. Mannen, som var långtidsinkallad, var hemma för en kortare permission och nu skulle det ske.

Foto: Torbjörn Gustafsson

Vänliga chaufförer erbjöd mig inte så sällan att åka en runda och det var naturligtvis uppskattat. Jag hade även fått lov av min far att vara med på en vigsel för att uppleva hur en sådan gick till - bara jag lovade att vara tyst. Det lovade jag heligt och dyrt. - När min far frågade brudgummen om han ville ha bruden stod han alldeles tyst. Andra gången han fick frågan stod brudgummen också tyst. Då blev

bruden rasande och gav honom en stöt i sidan så att han höll på att tappa balansen. Så väste hon fram mellan tänderna: ”Schwara då, ditt mähä”! Då kom äntligen det förlösande svaret… Krigsvigslar brukade man kalla dem, men det stämmer nog inte helt.

Någon anteckning när den militära aktiviteten 1940 upphörde kan man inte finna i krönikeboken. Däremot står det att 1943 kom en grupp värnpliktiga för att göra vapenfri tjänst genom att restaurera Kyrkstaden. De skulle bo i västra flygelbyggnaden. Evakuering av finska krigsbarn hade fortgått hela tiden men hösten 1944 kommer ett viktigt beslut, nämligen evakueringen av Finska Lappland. Detta kom i högsta grad att beröra skelleftebygden och de flesta kom från Sodankylätrakten.

Jag minns så väl oktoberdagen 1944, då jag tillsammans med min far och Fellström stod vid den så kallade prosthörnan och såg en skara trötta människor med sina hästar och kor vandra förbi landskyrkan mot Brännan, Degerbyn, Stämningsgården och Kågedalen för att sätta in sina djur på lediga platser i olika ladugårdar. Offentliga byggnader av skilda slag blev plötsligt bostäder och många kunde vittna om att de togs emot med stor omtanke. Jag minns även att det första Fellström sa när alla passerat förbi:” I morgon bitti ska vi starta en klädinsamling av stora mått!” Insamlingen gav också ett oerhört gensvar och det skänktes varma, rejäla vinterkläder. Och samtidigt som flyktingarna besökte pastorsexpeditionen för att lämna uppgifter till inflyttningsboken, så kunde man välja ut kläder i lämplig storlek.

Minnessten

På landsförsamlingens västra kyrkogård inte lång ifrån gravkapellet finns en grav större än de övriga. Där kan man läsa på stenen som är rest, följande: ”Ofärdsåren 1944-1945. Till bygden evakuerade och därvid av döden skördade finska bröder har här funnit sin vilostad. Vården rest av Skellefteå landsförsamling.” Enligt muntlig uppgift ska åtta finländare vara begravda här.

För många år sedan, efter en begravning i landskyrkan, bad en dam att få berätta något för mig med hjälp av tolk. Hon hade kommit från Sodankylätrakten för att vara med om sin släktings begravning. När hon hörde att jag stått vid vägkanten och sett bland annat henne gå förbi, så blev hon ännu ivrigare att få berätta. Hon hörde till dem som fått sitt hem härjat och samtidigt var hon en av de första som våren därpå återvänt för att skapa en framtid för sig och familjen, vilket hon också lyckats med. Den dagen det gällde var oktoberdagen när hon steg av tåget och allt såg så främmande och skrämmande ut. Men när hon passerade Landskyrkan klack det till i henne. Tornet kändes så bekant. Och visst var det så att det sista hon sett vid gränsen till Haparanda var Nedertorneås kyrkas torn och nu på Landskyrkan i Skellefteå fanns systertornet, skapat av samme finländske arkitekt, Jacob Rijf. Under begravningen hade hon suttit och tänkt på vad släktband kan betyda men också vad anblicken av en välbekant byggnad kan betyda i ett utsatt läge.

LARS JONSSON

Foto: Franca Albertsson

Goda grannar genom alla tider...

ULF LUNDSTRÖM, SKELLEFTEÅ MUSEUM

Kontakterna mellan Västerbotten och Österbotten har varit omfattande under en lång tid. Österbotten har fått sin svenskspråkiga befolkning huvudsakligen från Mellansverige, vilket visas av dialektord och ortnamn. Dock finns en mindre inflyttning till Österbotten från Västerbotten, sannolikt redan under slutet av medeltiden.

Det visas av ett antal namnelement som ingår i ortnamn i Norr- och Västerbotten, vilka har motsvarigheter i Österbotten. De finns både i norra, mellersta och södra Österbotten. Att dessa namnelement finns i Österbotten beror sannolikt både på invandring och på den kontakt som ägde rum ute på Bottenviken mellan säljägare och fiskare. Sannolikt har de svenskspråkiga människor som etablerat sig i mellersta Österbotten - bl. a. socknarna Karleby, Kronoby, Munsala, Nykarleby och Pedersöre - flyttat in från Västerbotten.

Tidiga flyttningar från Västerbotten till norra Österbotten kan ibland styrkas i skriftliga källor. Ett exempel från Johan Bures släktutredning om Buresläkten är Malin Larsdotter, änka efter birkarlen, handelsmannen och bonden Nils Hansson i Östanbäck, Skellefteå. Efter makens död gifte hon om sig med Olof Persson i Karleby och flyttade dit med sin dotter Anna, sannolikt efter 1592.

Landvredet i väster

Bjuröklubb och Bjurön i Lövånger tycks tidigt ha varit en plats, dit fiskare och säljägare från den östra sidan av Bottenviken har kommit. Bakgrunden är att vid Bjuröklubb öppnas varje år en lång vak, det s.k. landvredet, och här kunde man tidigt börja jaga säl. År 1604 besöktes sålunda Bjurön av fiskare från Pedersöre socken i Österbotten, vilka hade två skutor och tre fälbåtar, dvs. den större båt som särskilt användes i säljakten. Men fiskare därifrån har säkert fiskat här långt tidigare. Bjuröklubb har åtminstone sedan 400-talet varit en viktig fiskeplats. För Lövångersborna erbjöd Österbotten möjligheter att finna en bättre försörjning eftersom den egna socknen i princip var uppodlad redan på 1500-talet. Därför kunde mycket få nybyggen tas upp under 1700-talet och 1800-talet. Lövånger saknade dessutom större vattendrag och kunde endast anlägga sågverk för husbehov. Detta medförde att flytt till Österbotten, t.ex. Sundom, blev ett intressant alternativ.

Lantmätare från Lövånger

Från Lövånger har bl.a. många lantmätare flyttat över till Österbotten och även övriga Finland. Svante Lundell har i en artikel visat att 12 lantmätare från Lövånger har flyttat över till den östra sidan av Bottniska viken, medan vardera två lantmätare från Umeå och Nordmaling gjort samma resa samt vardera en från Luleå, Piteå, Skellefteå och Burträsk.

Under lång tid har bönder i Västerbotten seglat över till Österbotten för att byta fisk, främst strömming, mot råg. Marknadsplatser var Vasa och Toby å. Vid missväxt och nöd i Västerbotten fanns alltid utvägen att flytta över Bottenviken och skapa en ny framtid på den östra sidan.

Å andra sidan medförde de många krigen att många flyktingar och soldater från den östra sidan av Bottenviken kom över till Västerbotten. Detta gällde framförallt under den stora nordiska ofreden 1701-1721, men även under kriget 1808-1809 samt - i någon mån - under andra världskriget.

Skeppsvarv och sågverk

När skeppsbyggeriet etablerades under slutet av 1700-talet i Västerbotten hämtades skeppbyggmästare och timmermän från Österbotten. Detta gällde bl.a. det tidiga varvet vid Bergskäret i Lövångers socken, som grundades redan 1773 av en handelsman från Umeå. Senare etablerades även varv i Bäck och Burvik. Handelsmän i Österbotten var under samma tid intresserade av skogarna i Västerbotten för att använda till skeppsbyggen.

Under 1800-talet kom österbottningar över till västra sidan av Bottenviken för att söka arbete på sågverken längs Norrlandskusten. Personal på de glasbruk som fanns i det Bottniska området flyttade ofta mellan de bägge sidorna och bidrog till att upprätthålla kontakterna. Umeå socken och stad synes ha haft mycket goda kontakter med Österbotten och ett stort antal flyttningar kommer fram i släktforskningar. Sannolikt har den geografiska närheten spelat in.

Under 1900-talet har kontakterna mellan västra och östra sidan av Bottenviken fortsatt. Så länge säljakten levde kvar - alltså fram till 1950-talet - så knöts många personliga kontakter i samband med vårvinterns jaktresor, när österbottningar kom över till västerbottenskusten för att jaga.

Finska evakueringen hösten 1944

NILS-ERIK WESTERMARK

Som ett resultat av fredsuppgörelsen mellan Ryssland och Finland hösten 1944 skulle Finland driva ut den del av den tyska armen som varit verksam i norra Finland sedan 1941. Finland och Tyskland hade ju varit bundsförvanter i fortsättningskriget mot Ryssland sedan juni 1941. Den 2:a september 1944 meddelade Finlands statsminister Antii Hackzell i radio att Finland brutit de diplomatiska förbindelserna med Tyskland och den 5:e september slöt Finland och Ryssland fred.

Sverige hade redan under vinterkriget 1939-1940 och sen i än större utsträckning under fortsättningskriget 1941-44 tagit emot finska krigsbarn. I min födelseby Petiknäs vistades en pojke, Erkki Korki, under åren 1942-45. Han återvände sedan till Finland men gjorde en del återbesök i byn som vuxen.

Som ett resultat av åtgärderna mot den tyska armen i nordfinland, så påbörjades evakueringen av civilbefolkningen där redan under september 1944. En stor del, främst unga kvinnor och äldre män, kom att med kreatur, redskap och nödvändiga ägodelar förflytta sig gående, och delvis med tåg, västerut mot den svenska gränsen.

I Sverige hade planering för att ta omhand en större del av befolkningen från finska Lappland vid en väntad evakuering redan påbörjats. Kommunerna hade redan uppdelats i s.k. block. En blockledare hade redan utsetts för att handha fördelningen av ransoneringskort, som utdelades till familjerna. Blockledaren skulle också kontrollera så att bönderna inte tjuvslaktade kreatur.

Blockledarna hade redan från sommaren 1944 ålagts att inventera ödegårdar och tomma ladugårdar, även s.k. sommarladugårdar, som kunde tas i anspråk vid en eventuell evakuering från Finland. De skulle även beräkna hur många kreatur och personer som kunde förläggas inom blocket.

De finska flyktingarna kom efter hand fram till gränsorterna vid Torneälven , medan hembygdens gårdar satts i brand av retirerande tyska soldater. Väl framme på den svenska sidan av gränsen, så vidtog läkarundersökning och sedan avlusning i ”lusbastun”. Medföljande hundar avlivades, medan kor, kalvar och hästar - efter några dagars karantän - tillsammans med sina skötare fick fortsätta resan med tåg fram till utsedda mottagningsorter.

Den första flyktingströmmen nådde Norsjö kommun redan den 20:e september. Det var 400 personer, som med tåg kom till Bastuträsk för vidare transport med bussar och lastbilar till Norsjö samhälle. De togs om hand av frivilliga, hemvärnet och lottakåren, utspisades samt förlades i skolan, biografen och ett antal kyrkliga lokaler. Tomma madrasser hade fyllts med halm; kuddar och filtar ordnats. En sjukvårdslokal hade iordningsställts i tingshuset. Detta trots att häradshövdingen i tingslaget hade motsatt sig detta. Senare byggdes också fyra baracker för 50 personer vardera i Dalkarlsliden i samhället.

Några dagar senare, den 4:e oktober till Kusfors järnvägsstation, började kreaturen med sina skötare anlända med tåg. Efter avlastning, utspisning, med kaffe och mat till skötarna och hö till kreaturen, så ordnades med tolkens hjälp en uppsummering av de anlända. De delades upp så att gruppernas storlek skulle, så gott det gick, passa in i de redan inventerade byarnas bestånd av tomma hus och ladugårdar. Den första grupp som hopsummerats passade till Petiknäs by, min hemby. Gruppen med blockledaren Set Stenlund i spetsen för gruppen tågade in i byn, 4 kilometer öster om Kusfors. Byborna tog också tillfället i akt att möta upp vid landsvägen för att bese de nyanlända. Min mor har berättat att jag, 8 månader gammal då, satt på hennes arm vid det historiska tillfället, och vi fick bese de nyanlända.

På samma sätt fylldes de övriga byarna i Norsjö socken med flyktingar, vartefter de anlände. Ruti-

nerna för skötarna var att mocka skit, mjölka och utfodra djuren. Mjölken skickades till mejeri och istället för likvid erhöll man foder. Blockledarna fördelade hö samt kraftfoder och utbetalade djurskötarnas lön.

Lägeruppbyggnad

Vid bl.a. Lindå i Österjörn och i Bredsele vid Kusfors uppfördes stora barackläger, som kom att användas för att inrymma olika kategorier av flyktingar. I oktober 1944 startades monteringen av barackerna vid Bredsele. Alex Forsgren från Gumboda var med och satte upp dessa baracker. Förtjänsten var 50 kronor per dag, en god förtjänst tyckte han. Under oktober sattes det upp 75 baracker, som rymde 1500 personer totalt. Lägret kom fram till 1945 att omfatta 150 baracker av skilda kategorier och hade då döpts till Pikku Helsinki, dvs Lilla Helsingfors.

I lägret vistades mestadels åldringar som evakuerats från äldreboenden i norra Finland, krigsänkor med barn och övriga som tvingats att lämna Finland pga. krigets framfart och inte oundgängligen behövdes i Finland De flesta som kunde arbeta erhöll någon form av sysselsättning, ung som äldre. Ett sätt att få dagarna att bli så drägliga som det bara gick. De flesta påverkades naturligtvis av oron om de nära som fanns kvar i Finland.

Många av de unga kvinnorna som kommit till Sverige kom att bli kvar efter kriget. De gifte sig med svenska män och bildade familjer. Många har förstås nu gått bort men några lever ännu. På så sätt har kontakterna mellan länderna uppehållits ända in i våra dagar. Bredselelägret kom succesivt att minska i betydelse som flyktingförläggning. I augusti 1945 var antalet finnar som vistades i Bredsele omkring 900 personer. Från 1946 och användes barackerna som förråd av krigsmakten och civilförsvaret. Det enda som nu kan ses av lägerplatsen är en minnessten som uppsattes 1969 av Ragnar Lundkvist. Lundkvist var vaktmästare vid Bredsele till den sista baracken bortflyttades.

Den sista gruppen som vistades på Bredsele läger var 324 norska flickor och pojkar från Kirkenäs med omnejd. ”Svenskonga”, som dom kom att kallas, var mellan 3 och 12 år och kom hit i början av december 1945. De kom från ett krigshärjat norra Norge för att ”äta upp sig”. ”Fetonga”, som man sa när de återkom hem. Många av dessa barn var faderlösa efter kriget som drabbat Nordnorges befolkning och bebyggelse hårt.

Uppbrott och återfärd

Succesivt som förhållandena i norra Finland gav möjlighet eller arbetskraft behövdes för återuppbyggnaden, så startade hemfärden för de flesta. Men redan under vintern 44-45 återvände hästskötare och hästar, då de behövdes för skogsavverkning i norra Finland. Därefter återvände arbetsdugliga män som behövdes för återuppbyggnaden. Grupp efter grupp återvände och vid midsommartid 1945 kunde korna och deras skötare starta hemfärden. Sammanlagt hade mer än 6 000 kor varit förlagda i Skelleftebygden inkl. Norsjö.

När man kom hem var det mesta härjat och uppbränt. Nya byggnader måste uppföras. Återuppbyggnaden av finska Lappland var en kraftansträngning utan like, som genomfördes på några få år; i någon mån med svensk hjälp.

NILS-ERIK WESTERMARK

På hemväg längs riks-13 sommaren 1945.
Foto: Skellefteå Museum

Fyratusen Skellefteborg med finsk bakgrund!

SINIKKA LINDQUIST

Under årens lopp har ett stort antal finländare flyttat till Sverige och bosatt sig här. De flesta tänker i första hand på krigsbarnen. Även om de allra flesta av krigsbarnen kunde återvända efterhand, så blev många av olika anledningar kvar här i landet. Men även arbetskraftsinvandringen, främst på 60- och 70-talet, innebar att ett stort antal finländare flyttade till Sverige, så även till våra trakter. Många finländare sökte sig till gruvnäringen i Boliden, men även till olika verkstadsföretag i regionen.

Enligt tillgänglig statistik, (SCB 31 dec. 2016), är c:a 720 000 sverigefinländare bosatta i Sverige. Siffran anger sverigefinländare av första, andra och tredje generationen. Alltså föräldrar, barn och barnbarn. Av dessa är 154 000 födda i Finland och har alltså flyttat till Sverige. Enligt samma statistik finns i Skellefteå kommun 573 personer födda i Finland. Tillsammans med deras barn och barnbarn har c:a 4 000 personer i Skellefteå finsk bakgrund. I runda tal alltså c:a 5% av befolkningen.

Som bekant är Finland en tvåspråkig nation; både finska och svenska är officiella språk. Begreppen ”sverigefinländare” och ”sverigefinne” kan därför behöva förklaras.

Med Sverigefinländare avses alla som härstammar från Finland, såväl finsk- som svenskspråkiga personer. Med Sverigefinne avses en person som har finska som modersmål, s.k. ”purfinne”.

Sedan år 2000 räknas inte längre sverigefinnar som invandrare utan istället som en nationell minoritet i Sverige. Minoritetsstatusen gäller alltså endast de som har finska som modersmål. Sverigefinnarnas rättigheter regleras i lag: ”Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk” (SFS 2009:724) Det innebär att sverigefinnar har rättigheter enligt lagen som kommunerna måste tillgodose. T ex måste kommunerna erbjuda förskola och äldreomsorg på finska, om personal finns.

Kommunerna kan även ansöka om att bli s.k. förvaltningsområde för finska. Detta har Skellefteå kommun gjort och i december 2017 godkände regeringen denna ansökan. Så från och med den 1 februari i år är Skellefteå kommun förvaltningsområde för det finska språket. Det innebär att kommunen får statligt stöd för merkostnader som uppstår när man ser till att det finns t ex förskola och äldreomsorg på finska. Kommunen måste också aktivt arbeta för att det finns finskspråkig personal inom dessa områden.

Samrådsmöten har hållits med den sverigefinska minoriteten, Finska föreningen, sedan 3-4 år tillbaka. Dessa möten har präglats av gott samarbete, t.ex. så hade redan innan kommunen blev förvaltningsområde ett utvecklingsprogram för det finska språket i kommunen samt en kravspecifikation och annons för en tjänst som finskspråkig koordinator tagits fram.

Rom byggdes inte på en dag. Ännu återstår mycket arbete tillsammans med kommunen för att de finsktalande medborgarna i Skellefteå ska få ta del av de rättigheter som de ska ha.

Det kommer att bli en spännande fortsättning i våra gemensamma ansträngningar för ett ännu bättre Skellefteå att leva och verka i!

SINIKKA LINDQUIST
Ordförande, Skellefteå Finska förening

Äntligen! Skellefteå finsk förvaltningskommun!

YNGVE LINDMARK

Den 1 februari 2018 var en märkesdag för Skellefteå kommun. Då blev kommunen förvaltningskommun för finska. Det var ett viktigt steg i en pågående utveckling. Nu är det viktigt att den processen fortsätter!

Regler om förvaltningskommuner finns i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Att vara förvaltningskommun innebär i praktiken att den som tillhör den sverigefinska minoriteten ska kunna använda sitt språk i kontakten med kommunen. Det gäller både skriftligt och muntligt. Det betyder också att kommunen ska kunna erbjuda förskola och äldreomsorg på finska. Då måste det förstås också finnas personal som behärskar språket. I och med att Skellefteå kommun, och ytterligare några kommuner, anslöts ingår totalt 65 kommuner och landsting i det som kallas förvaltningsområdet för finska.

Det blev tredje gången gillt för Skellefteå kommun. Både 2015 och 2016 ansökte kommunen om att bli förvaltningskommun och första gången trodde nog många att det bara var en formalitet. Ingen kommun hade nånsin fått nej från regeringen på en sådan framställan. Att det ändå kom att dröja var dock inte Skellefteå kommuns ”fel”. Regeringen ville se över hur systemet med förvaltningskommuner fungerar innan nya kommuner släpptes in i systemet. Därför tillkom inga nya förvaltningskommuner under ett par års tid. En utredning av lagstiftningen har genomförts. Men efter att Skellefteå kommun ansökte 2017 så blev det alltså ja till slut.

Detta innebär naturligtvis inte alls att något är ”färdigt”. Tvärtom är det nu som ett mycket viktigt arbete börjar. Det finns utvecklingsbehov och förbättringsmöjligheter för kommunen när det gäller den sverigefinska minoriteten. Idag finns ett fungerande samråd med företrädare för sverigefinnarna inklusive finsktalande romer, och det finns ett program för utvecklingsfrågor. Men allt detta måste förstås också leda till det som brukar kallas verkstad.

Ett viktigt steg i att kommunen ska bli ännu bättre på detta är rekrytring av en samordnare som kommer att få en viktig roll för att stödja kommunens verksamheter. Samordnaren kommer att ha en koppling till kommunens kundtjänst och blir förstås en nyckelperson för att kommunen ska bli riktigt bra på att vara förvaltningskommun för finska.

Naturligtvis kommer inte allt att vara perfekt i början; erfarenheter från andra kommuner visar att det kan ta ett tag att ”komma igång”, men inriktningen måste självklart vara att så snart som möjligt vara en väl fungerande förvaltningskommun för finska.

Det bör med kraft framhållas att arbetet för att bli förvaltningskommun har kunnat bedrivas tack vare ett mycket gott samarbete med företrädare för den sverigefinska minoriteten (Finska föreningen, finsktalande romer) inom Skellefteå kommun.

YNGVE LINDMARK
Utredare, Skellefteå kommun

En av våra stora Finlandsvänner - Svante Lundell

JÖRGEN ANDERSSON

Svante Lundell var vid mitten av 1900-talet en av Skellefteås främsta släkt- och hembygdsforskare. Hans intresse var speciellt inriktat på de Lövångersbor som lämnat Västerbotten för Österbotten. Intresset vidgades och kom att omfatta hembygd och kulturhistoria på båda sidor om Bottenviken.

Svante Lundell föddes 1894, tog realexamen 1911 och studerade därefter etnografi och botanik. Lundell arbetade senare som kontorist, försäljare och försäljningschef, bl.a. hos JG Wahlberg. Under åren 1919-1933 var Lundell egen handlare i kolonialvaror. Han blev sedan ensamförsäljare för Berkels Patent, en skärmaskin för kött och andra matvaror. Lundell öppnade 1943 Svante Lundells Maskinaffär i Skellefteå och drev maskinaffären vidare som grosshandlare tills sonen tog över.

Släktforskning bedrevs på ett annat sätt när Svante Lundell var aktiv än vad som sker idag. För att få uppgifter om de som utvandrat från Lövångersbygden skrev han till olika finska församlingar och undrade om det i kyrkböckerna finns några som var födda i Lövångers församling. Han får frågor från andra släktforskare som undrar om han känner till den och den förfadern eller anmodern. Lundells digra korrespondens innehåller också svar på frågor som han har ställt till andra släktforskare eller medlemmar av någon släkt. Breven kan handla om kopior av artiklar eller bidrag till bygdeböcker.

Svante Lundell hade omfattade kontakt med personer i Österbotten som var intresserade av släkt- och hembygdsforskning, t.ex. Ernst Mitts som var folkskoleinspektör i Sundom. Han korresponderade också med Helmer Tegengren, professor i Nordisk kulturhistoria och Folklivsforskning vid Åbo Akademi.

För sina insatser som släktforskare belönades Svante Lundell med Sveriges Släkthistoriska och Heraldiska samfunds guldmedalj 1950.

Förutom att släktforska ville Svante Lundell stärka kontakterna över Bottenviken och speciellt då mellan Lövångersbygden och Österbotten. Därför ordnade hembygdsföreningen i Lövånger österbottniska dagar 1947, 1951 och 1962. Material från planering och genomförande av dessa dagar finns i Svante Lundells personarkiv.

Under andra världskriget var Svante Lundell engagerad i Centrala Finlandshjälpen. Ryssland anföll Finland 30 november 1939 och Finlands sak blev vår. I Sverige organiserades hjälp för Finland på olika sätt, bl.a. genom Centrala Finlandshjälpen som till en början var ett privat initiativ för att hjälpa Finland. Centrala Finlandshjälpen kom att omvandlas till en av kunglig majt utsedd kommitté. Centrala Finlandshjälpen arbetade mest med humanitärt bistånd och hjälp till finska flyktingbarn.

Svante Lundell arbetade som transportchef med placering i Haparanda på gränsen mot Finland, så han var verkligen i händelsernas centrum. När vinterkriget tog slut avvecklade han organisationens verksamhet i Haparanda.

Med sin kännedom om vägar och transporter i norra Sverige och Finland var Svante Lundell sakkunnig för kungliga flygförvaltningen och undersökte 1940 möjligheterna för den s.k. Petsamotrafiken. Flygförvaltningen tänkte sig att importera flyg från USA via Petsamo vid Ishavet och sen på lastbil via Ivalo och Rovaniemi till Haparanda och svensk järnväg. Petsamotrafiken var under flera år Sveriges enda möjlighet till export och import västerut, efter att Tyskland ockuperat Danmark och Norge och därmed inneslutit Sverige.

Lundell hade också uppdrag för Finlands Röda Kors. Lundell tog emot evakuerade finländare som kom till Skellefteåområdet i samband med den nordfinska evakueringen på hösten 1944.

Ost-hjälpen!

MARIKA ESERSTAM KJELLSSON, FOLKRÖRELSEARKIVET

I Skellefteå startade rädda Barnen en lokalavdelning i februari 1944. I arkiven kan vi se hur stort engagemanget varit och är för barn både nära och långt bort.

”Verksamheten har i stort sett helt naturligt kommit att upptagas av de olika problem som gjort sig gällande vid mottagandet och uppehållet av de till våra trakter evakuerade finnarna. Det visade sig genast vid deras ankomst att kläder saknades främst till barnen, varför en insamling igångsattes genom upprop i pressen”.

Den här insamlingen gick sedan över i den stora Landsinsamlingen och genom Skelleftekretsens medlemmar samlades 4000 kg kläder in till staden. Vidare kan man läsa:

”Till jul insamlades genom upprop i tidningarna över 2000 leksaker till de finska barnen. Framförallt erhölls genom den i skolorna organiserade insamlingen många bra sådana. Leksakerna sorterades i åldersgrupper och fördelades mellan de olika förläggningarna i trakten så vart barn fick 2 leksaker”.

Rädda Barnen i Skellefteå hjälpte även de familjer som valt att inte skicka sina barn till Sverige genom fadderverksamhet. Till exempel skickades 200 kg ost till 200 finska barn inom Skelleftekretsens fadderortsområden. Tillsammans med ostpaketet följde ett kvitto som mottagaren kunde skicka tillbaka till Rädda Barnen med några skrivna rader. Flera av dessa kort finns i arkivet och hälsningarna har ofta skrivits så smått som möjligt och trängts ihop på kortet för att rymma ett tack. Här nedan ett antal exempel i översättning:

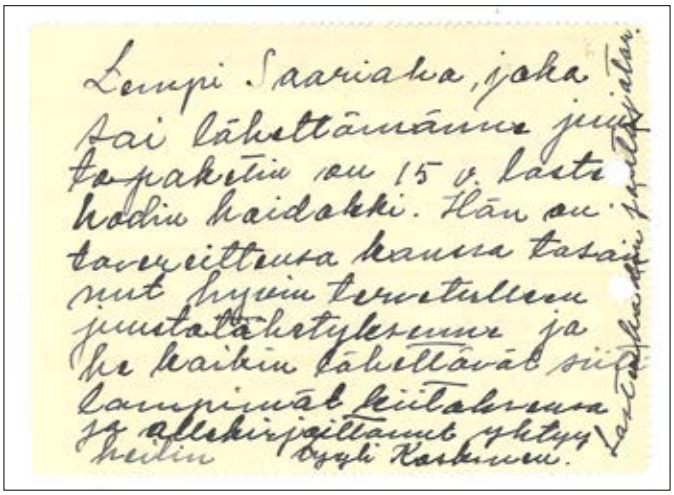

Kort 1561:
”Jag vill framföra vårt varma tack för osten Ni sände oss och önskar att Ni kommer ihåg oss även i fortsättningen p g a att vi är föräldralösa.
Med stor vördnad
Osmo Laatikainen”

Kort 1562:
”Jag vill uttala mitt varmaste tack för ostpaketet som vi fick motta. Det var en trevlig överraskning för oss! Ni kunde sända även kläder för jag är föräldralös tillsammans med min syster. Pappa är i kriget och mamma i graven och vi är mycket fattiga så vi kan inte skaffa oss några kläder.
Elma 12 år, Helka 10 år
Om ni sänder kläder så är adressen: Elma och Helka Laatikainen, Sotkamo, Tipasjärvi, Kytölä”

Kort 1568
”Lempi Saariaho som fick av er sända ostpaketet är en 15-åring som bor på ett barnhem.
Hon har delat det välkomna ostpaketet med sina kamrater och alla sänder sina varma tack till er och även undertecknad instämmer.
Lyyli Koskinen”

Kort 574
”Vårt hjärtliga tack för ostpaketet som kom till oss i utmärkt skick och vi är väldigt tacksamma för det. Jag är en fattig änka som tar hand om tre barn. Min man dog 23.12 -43 i lunginflammation så jag är alltså inte krigsänka och får därför inte någon pension. Jag är nyfiken på hur ni har fått tag på namn och adress till min dotter? Hon är 10 år och går i skola.

Det här paketet var mycket välkommet till oss för här får man inte tag i någon ost. Tack än en gång! Hjärtliga hälsningar

Vera, Siiri och Jukka Muhonen
Raahe, Brahenkatu 7.”

I Folkrörelsearkivet finns framförallt spår efter de människor som velat förändra saker till det bättre. Att forska i de olika hjälporganisationernas arkiv är fantastiskt spännande och visar på hur människor gått samman för att göra tillvaron bättre för de som har det svårt.

Idrottsutbytet över Bottenviken

CHRISTER NILSSON

Detta började ganska snart efter kriget i bräckliga båtar över Bottenviken, dvs. långt före min tid. Med det fortsatte och utvecklades så att vi under 70-talet kunde åka först med bilfärjan Nordek och sedan under vissa tider med den mindre Bore. Det var eldsjälarna Kjell-Göran Marklund och Bertil Ersson med fruar som använde sina sommarlov - de var båda lärare - till att skapa ett omfattande tävlingsutbyte med Finland inklusive finansiering.

Ibland åkte vi VW-buss via tävlingar i t.ex. Haparanda och sen vidare ner längs kusten. Till skillnad från i Sverige så blev vi ofta bjudna på industribesök av städernas borgmästare, exempelvis på järnverket Rautarukki i vår vänort Brahestad. På varje ort fanns en stolthet att visa de rikssvenska besökarna hur man byggt upp ekonomin efter krigsåren. I Närpes blev det visning av enorma rader med växthus, och utan att komma ihåg så är det högst troligt att vi där tävlade i löpning mot nuvarande riksbankschefen Stefan Ingves. Född på en bondgård kunde jag enkelt se att Österbotten måste ha varit en mycket rik jordbruksbygd om inte krigen kommit att drabba landet.

Kort språkkurs

Vi fick också en massa finska substantiv i bagaget från alla skyltar på två språk. Det hade man nytta av när vi var längre mot öster, där färre kunde svenska - men många visserligen kunde bra tyska. Och så lärde man sig uppropen inför tävling: tuhat-viis satta metriä (1500m) miehet (herrar). Liksom denviktigaste maten : liiha-pullat ja ranskan perunat (köttbullar med pommes-frites) ja maito(mjölk) ja juustoa-leipä (ostsmörgås), som innebar att man höll sig mätt och med finska räkneord kunde man enkelt betala

Sedan kan man väl erkänna att i min hemort Boliden var finska uttryck inte helt ovanliga bland alla som kommit som gruvarbetarfamiljer, t.ex. jalka-pallo(fotboll), maali (mål) och yli (över) m.m. Det var mycket arbetssamma människor och jordbrukserfarna så vi hade ganska god hjälp i slåttern hemma av gruvarbetare som fick betalt i kött, mjölk och potatis, som var det enda betalningsmedel vi hade på gården. Idrottsutbytet gick även västerut till oss och det var stort när Mona-Liisa Strandvall och de andra landslagsläperskorna från finska Karleby kom till löptävlingar på Malmbacka i Boliden.

Läroverksutbytet

Förutom genom AIK och andra klubbar, så hade även läroverken i Skellefteå och i Umeå ett omfattande utbyte med läroverken i Vasa, Jakobstad och Karleby inom bl.a. friidrott, ett utbyte som pågått under mer än femtio år. I maj 1971 var vi dessutom inbjudna (utom tävlan) till Stafettkarnevalen, som är en stor årlig kraftmätning mellan de svenskspråkiga skolorna i hela Finland. Alla årskurser samlar ihop lag och detta år var tävlingarna i Karleby. I den avslutande stadsstafetten hade vi

Spurtstrid mellan Göran Forsström från Nedervetil utanför Karleby och Martin Lindberg, Bureå.

på Nordanå samlat ihop allt från snabba fotbollsspelare på de korta sträckorna till oss tävlingslöpare och konditionsstarka skidåkare på de längre sträckorna – med det uttryckliga målet att inte skämma ut oss och komma sist.

Jag skulle springa sista sträckan, 800m, och döm om min förvåning när Tage Lindgren från Norsjö kommer stormande 30m framför klungan mot växlingen. Plötsligt blev ansvaret tyngre för mig att inte göra fel. Det var 400m asfalt fram till stadion och 800m är en svår sträcka att ligga nära ”mjölksyra” med bibehållen snabbhet och dessutom så länge. Jag ”flöt ut” och släppte fram tvåan till ca 2 m snett bakom mig – men inte längre - för att göra det psykande att inte komma ifatt. Väl inne på stadion gissade jag att alla vill spurta 100m så jag tempoväxlade redan vid ingången till sista kurvan och spurtade tvåhundra meter – vilket gav ett försprång i mål på lika många meter som när jag fick stafettpinnen. För första gången hade jag tänkt rätt under ett lopp och inte bara rusat på – men - det var inte alls populärt i Österbotten. I tidningen stod att ”Jakobstad vann Stafettkarnevalen, men Skellefteå bröt målsnöret först”. Våra namn fanns inte med någonstans – och det kom aldrig mer någon inbjudan till Västerbotten att delta i Stafettkarnevalen!

Tack till eldsjälarna

Man kan så här i efterhand inte nog hylla eldsjälarna Kjell-Göran Marklund och Bertil Ersson samt gymnastikläraren Arne Sjöström på Nordanå för de idrottsupplevelser och resor vi ungdomar som kom från mindre ”kontantstarka” jordbrukarhem fick uppleva utan att det kostade oss alltför mycket pengar. Det gjorde all träning mer än värd ansträngningen. Och när jag idag arbetar med vindkraft i Österbotten händer det att jag träffar på några av personer jag tävlade mot i unga år.

Att båten försvann mellan Skellefteå och Jakobstad har tagit bort uppenbara fördelar för oss i Västerbotten. När jag nu arbetar med vindkraft i området kring Oravais, så blir det tydligt hur mycket mer samarbete som skulle vara möjligt mellan företagen i Österbotten och Västerbotten – om det bara fanns bättre förbindelser. Vi har samma regelverk, ingår i EU, har båda Svea Rikes Lag i botten och kommunicerar på svenska. Österbotten är - liksom Västerbotten - ett verkligt egenföretagarområde - förutom då de stora massaindustrierna och smältverken. För mig som jobbar med vindkraft, som är ganska nytt i Finland, så är det också intressant att se hur många österbottniska företag som redan arbetar med vindkraft – fast i norra Sverige. När det förs på tal att vindkraften bara skulle ge ”utlänningar” jobben i Finland, så kan jag berätta att så är det även i Sverige. Fast ”utlänningarna” kommer ofta från Finland/Österbotten.

Framtida möjligheter

I Umeå är man i full gång att återknyta kontakterna och räknar Vasa till Umeåregionen, men förutom Universitetet så finns inte lika mycket industri och företagande att knyta ihop som mellan Skellefteå och Jakobstads/Karleby-regionen. Det skulle vara bra om vi kunde få ett mer öst/väst-tänkande istället för att falla in i stråket som underkastar oss Stockholmsperspektivet. Historiskt har handelsvägarna gått i öst-västlig riktning. Dåtidens E4 hette Bottenviken och Bottenhavet. Öst-väst är ju närmare för oss än söderut, vilket man var medveten om redan på medeltiden.

Vore det inte dags att åter bygga handelsvägar och turiststråk på närmare håll än söderut. Det som inte fanns för 30 år sedan är nu en tekniskt framstående industri på båda sidor. Liksom ett nöjesfält, ”Powerpark”, i Härmä som är större än Liseberg, och dessutom många fina stränder inkl. Kalajoki´s riviera och badpark. Kronoby har en gymnasieskola med pilotutbildning på svenska och Norrvalla i Vörå har en idrottsledarutbildning på svenska. Skellefteå har Campus.

Att åka Skellefteå-Jakobstad går idag via Arlanda och kostar ”skjortan” med konstiga tider(= lång restid) eller 12 timmar i bil runt Bottenviken. Flyg skulle ta 20 minuter eller 3-4 timmar med båt.Alla möjligheter börjar med bättre kommunikationer – och det skulle göra Skellefteå till ett intressantare besöksmål om vi hade en båtförbindelse – liksom kommuninnevånarna (och norrmännen) skulle få tillbaka en populär närturism till låg kostnad.

En början vore ju att testa att hyra in gamla Bore II från bilmiljonären Leif-Ivan Karlsson, som har den liggande i Stockholm som restaurangbåt. Jag tror att de flesta Skellefteåbor skulle glädjas åt att återse Österbotten på ett enkelt sätt, och många här är ju dessutom födda i Österbotten och har kvar släkten där. En sådan återupptagen färjelinje skulle innebära en stor förbättring. Och tänk om vi kunde återskapa det idrottsutbyte över Bottenviken, som gav så många ungdomar upplevelser och vänner för livet!

CHRISTER NILSSON

Finlandsbarnen

Året var 1941 i juli månad. Kriget pågick, tyska soldater var inkvarterad i en skola i närheten av Mikko Pietiläs hem strax utanför Åbo. När barnen som var nyfikna gick dit och stod där och tittade blev de framvinkade för att få en limpsmörgås med riktigt smör. Dit smög sig även mamma Taimis barn till hennes stora oro. Hon var ensam med 3 små pojkar och såg en möjlighet att liksom andra barnfamiljer sätta sina barn i säkerhet. Det fanns ett erbjudande, att barn skulle få åka till Sverige, under en begränsad tid.

Vid fem års ålder, i december, åkte Mikko från Åbo till Skellefteå. Mamma Taimi grät men Mikko var mer intresserad av tåget, första gången, det var spännande. De flesta sov det mesta av tiden men i Haparanda fick de veta att de var i Sverige. Det första ordet de fick lära sig var ”vatten”, vilket innebar att alla ville ha vatten, kan man tänka sig.

Tåget anlände så småningom på Skellefteå tågstation, och efter det en kort promenad till Perssons konditori. Det var säkert fantastiskt att se all juldekoration som girlander och lampor. De hade ju lämnat ett mörklagt Åbo. Ett minne var de många små borden, där det serverades varm choklad och smörgåsar. Där fanns då redan intresserade som var beredd att ta hand om ett finskt barn. Mikko hade turen att få komma till Kajsa och Olle Westermark, som vid det

laget var nygifta och inte några egna barn.

Nästa sommar blev det återresa till Finland; det var dags att börja första klass i skolan. Efter ett år i finsk skola åkte Mikko tillbaka till Skellefteå p.g.a. att hemmet brann ner i Finland. Fortsättning blev skola i Sverige och med uppväxt i Skellefteå. Så han blev med andra ord så småningom svensk medborgare.

Det blev regelbundna kontakter med mamma Taimi och bröderna, när Mikko med familj besökte Åbo, där familjen också kom över och hälsade på i Skellefteå.

Berättat av Inga-Britt Lundmark

Skolan i Kestilä, Byskes vänort ca 10 mil från Oulo. Många kontakter under krigsåren, bl a hjälp med kläder och kängor.

En dag på havet

ÅZA MEIJER

Det blåste verkligen ingenting den dagen, där jag satt och dinglade med benen på en trälåda full med flytvästar uppe på däck. Det kändes väldigt tryggt att sitta just där, för en landkrabba som jag. En liten kille i femårsåldern försökte få tiden och gå genom att lära sig kasta tamp. Men den stora repknuten han försökte kasta ner i en gammal trätunna, som stod några meter bort, var så tung att hans entusiasm avtog ganska fort. Men för oss alla som var där uppe på däck den dagen, stor som liten, var det ändå väldigt lätt att njuta av stunden. Vi var mitt i ett äventyr och en händelse som verkligen inte inträffar varje dag. Solen sken från klarblå himmel och lukten av tjära smög sig in i mina näsborrar. En lunch med laxsoppa var på gång nere i kabyssen och för varje minut som gick kom vi allt närmare vårt mål, Jakobstad i Österbotten.

Galeasen Jacobstads Wapen skulle ta oss från hamnen i Kallviken, Lövånger till andra sidan av Bottenviken. En resa som enligt planerna skulle ta hela dagen, men nu utan vind var det frågan om vi skulle hinna fram alls innan mörkrets inbrott. Tänkt vad mäktigt det hade varit om alla seglen skulle vara hissade och vi skulle ta oss fram lite snabbare än nu. Tänk vilket skådespel det hade varit att hissa alla segel, med tanke på alla tampar och segel jag kunde se däruppe på masterna. Men som läget var nu, så fuskade vi lite med hjälp av en motor, vilket gjorde att seglatsen över Bottenviken trots allt kunde bli av. Jacobastads Wapen är en replika från en galeas som byggdes på 1700-talet, så att det fanns en motor kändes lite som fusk. Bra fusk…

Foto: Henrik Sundén

Kaptenen stod med ett stort leende på läpparna bakom den mäktiga träratten som glittrade i solen. Det kändes tryggt, eftersom det verkade som om jag var den enda som tyckte vi var väldigt långt ute till havs. Men så kom då äntligen stunden när det blev som på film, att någon skrek:
- Land i sikte…

Väl framme i Jakobstad så var mottagandet definitivt inte sämre. Massor av härliga människor och möten att minnas. Det är så trevligt när man reser bort, men känslan när man är där är ändå att man är hemma. Det är så synd att jag inte fått göra den här turen fler gånger.

Jag minns också väl den kvällen när jag för första gången skulle krypa till kojs på båten. Att få dra undan de vinröda gardinerna som hängde som skydd för insyn. Inte mycket till skydd mot ljuden däremot. Men det är någonting speciellt att få höra när vattnet kluckar mot ett skrov av trä, just innan du ska blunda. Kanske var det just det ljudet som gjorde att jag somnade så fort den kvällen. Eller var det tack vare alla underbara människor som fick mig att - likt dagens kapten - somna med ett leende på läpparna?

ÅZA MEIJER

Den lokalhistoriska portalen: lokalhistoriaskelleftea.se

Pris 60 kr

Skelleftebygden